

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Vincentii Chartarii imagines deorum ... qui ab antiquis conlebantur

Cartari, Vincenzo

Moguntiae, 1687

De Diana

[urn:nbn:de:bsz:31-341151](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-341151)

Aurora licet, Solem præcedat, ejusque nuncia habeatur; tamen non injuria Soli est à nobis postposita, quandoquidem illa ab hoc ortum trahat; Aurora enim à Solis radiis efficitur, cum primum ii nostrum hunc orbem mane illustrant, unde fit ut ab igne Solis aureo aer aurefcat. Ex quo, occasione sumpta, Poëtæ alii alias de ea fabulas confinxerunt, variis eam modis describentes, qui quidem ad rem nostram facere non videntur; quare eos tantum attingam, qui ad ejus imagines referri possint. Sed tamen nunquam me legisse memini, Auroræ, quamvis in Deorum album ab antiquis esset relata, ullam apud eos statuam positam; nisi forte quod apud Pausaniam exstat, Athenis ex argilla fuisse Auroræ simulacrum, Cephalum rapiensis. Sed quomodo id esset effectum, mirum silentium. Quare ejus speciem abumbrare studebo ex iis, quæ de ea Poëtæ dixerunt. Homerus eam coma flava ac aurata, *χρυσὸς πορὸρ* id est, in aureo sedentem solis, vesteque aurata indutam facit. Virgilius in opulculis eandem roseis manibus dicit sidera dispellere. Ovidius fingit illam, cum Phæbus est ex oriente proditurus, cæli fulgentes portas patefacere, quæ recentibus rosis sint refertissimæ. Nonnulli facem ei tradunt, curruque vehi volunt, qui Pegaso alato equo trahatur, quem dicunt, eam à Jove impetrasse, post excussum ex eo Bellerophontem. Hoc eo fortasse refertur, quod tempus illud matutinum sit ad carmina pangenda commodissimum: nam Pegasus equus pede humum feriens, fontem Hippoerenem dictum effecit, qui postea a Musis est ita frequentatus. Homerus tamen illi in XXIII. Odyss. equos adscribit, Lam-pum, & Phaethonta. Aliqui fingunt Auroram primo mane fulgentem, e caelo existere, aerem puniceis rosis, & variorum generum floribus conspergere. Alii aliter ejus speciem describunt, ut eum colorem expriment, quem Solis radii summo mane efficiunt, qui quidem medius est inter flavum atque rubrum.

DE DIANA.

DIANAM veteres venationis Deam dixerunt, in ejusque tutela silvas ac lucos posuerunt, quod ea ab hominum consuetudine abhorrens, ibi vitam in venatione transegerit, quo melius virginitatem servaret; Quare ei Nymphæ habitum induerunt, in cæteris hujusmodi eam effinxerunt, qualem Claudianus nobis lib. II. de Raptu Proserpinae describit, his carminibus;

*At Trivialis specie, & multus in ore
Frater erat Phæbique, genas, & lumina Phæbi
Esse putes; solusque dabat discrimina sexus.
Brachia nuda nitens; leuibus projecerat auris.
Indociles errare comas, arcuque remisso,
Ocia nervus agit: pendent post terga sagittæ.
Crispator gemino vestis Corymba cincta,
Poplite fusa tenus.*

Fluic

*Equus Au-
roræ.*

Huic comites dabant virgines, quæ à Claudiano lib. III. Paneg. Stil. ita re-
præsentantur, Diana ep-
mites

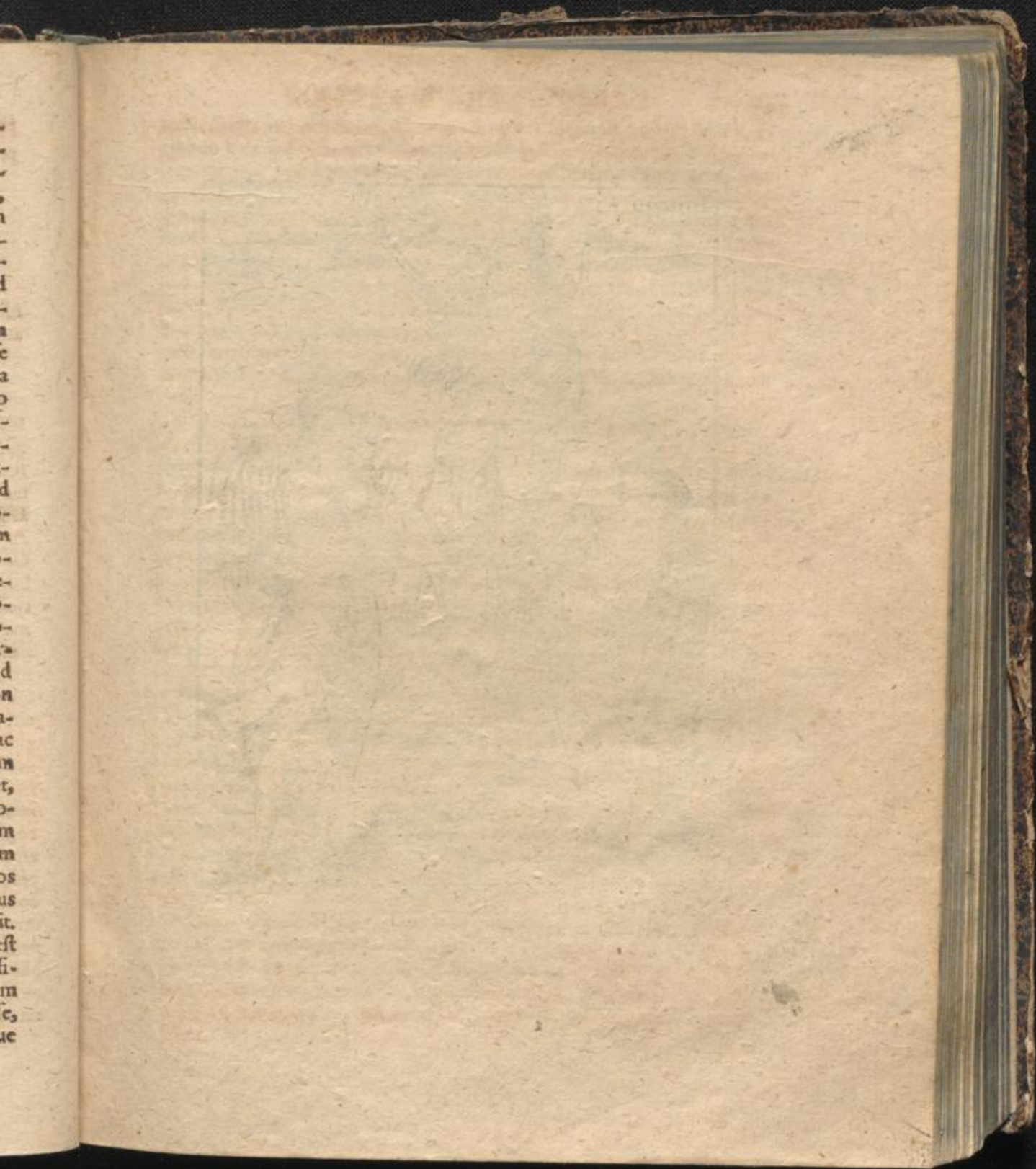
*-veniunt humeros, & brachia nuda
Armataque manus jaculis, & terga sagittis,
Incompta, pulcraque tamen, sudoribus ora
Pulverulenta rubent: sexum nec cruda fatetur
Virginitas: sine lege coma: duo cingula vestem
Crux tenui pendere vetant.*

Idem Claudianus Dianæ arcum vult esse corneum: aliter atque Ovidius, qui
aureum facit, ita de Syrinx dicens;

*-ritu quoque cinctæ Diana
Falleret, & credi posset Latonia, si non
Corneus huic arcus, si non foret aureus illi.*

Ita de Diana veteres fabulabantur: & sicut sub Apollinis nomine Solem,
ita sub Diana Lunam coluerunt; quam quidem Dianam vocaverunt, qua-
si Devianam; Luna enim ab Ecliptica sic dicta interdum deviat, quemad-
modum venatores, per devia, ac silvas deviare solent, captantes feras; quarum
Dianæ cervus gratissimus fuit; cujus rei illud fuit argumento, quod, cum
Agamemnon ipsius cervum occidisset, ignarus, irata Dea ingentibus malis
Græcorum exercitum Aulide afflixit, neque eos variis calamitatum gene-
bus infectari destitit, quoad Agamemnonis sanguine placaretur, Iphigenia
ejus filia ad ipsius aram adducta; quæ, cum in eo esset, ut immolaretur, nu-
minis miseratione sublata est, cerva supposita, cujus sanguine Deæ ira est
mitigata; eaque ad Tauricam regionem translata, Sacerdos est effecta Dia-
næ; ubi ex more advenas incolæ immolabant, præsertim Græcos, illic de-
latos; hoc modo: postquam preces peregerint, hominis caput clava fori-
unt; truncum corpus proturbant è rupe: est enim in prærupta rupe tem-
plum positum; caput palo affixum ibi reservant. Dum tam impia sacra Iphi-
genia ibi procuraret, ecce ejus frater Orestes, parricidium Colchis expiatu-
rus, illuc appulit; quem ut soror agnovit, noluit more cæterorum hospitem
immolare: sed quia incolæ id passuri videbantur iniquiore animo, una cum
eo fugam arripuit, secum Deæ simulacrum, fasce lignorum absconditum
asportantes, unde & Diana Fascellina est dicta, idque Ariciam; quod op-
pidum non longe Roma distat, detulerunt, ubi diu mos hospitem immolan-
dorum servatus est. Sed cum postea Romanis sacrorum crudelitas displice-
ret (quamquam servi tantum ad aram mactarentur) ad Laconas est Dia-
na translata, ubi sacrificii consuetudo adolescentulorum verberibus serva-
batur: ritus erat hujusmodi: Sorte adolescentes aliquot ducebant, hos a-
ræ Deæ impositos ita cædebant, ut uberrime toto è corpore sanguis man-
ret: quod tantum abest, ut illi ægre ferrent, vel dolorem aliqua vultus immu-
tatie-

tatione præ se ferrent, ut alacri animo inter se contenderent, quis viril-
 us verbera illa perferret. Sacris præerat sæmina, ea tantisper dum cæde-
 bantur pueri, signum Deæ præferbat. Verum, si, quibus cædendi ne-
 gotium datum esset, cum quopiam eorum, qui cedebantur ephœborum,
 vel ob speciem, vel ob natalium claritatem agerent Parcius, tunc signum
 alioquin propter brevitatem levissimum, ajunt eoque grave factum, ut sa-
 cerdos illud sustinere nequiret: quod ubi animadvertisset, in cædentes scili-
 cet causam conferebat, seque eorum culpa querebatur onere opprimi. Sed
 quamvis hujusmodi ita inhumani sacrificij genus, Deam virginem, benignam-
 que admodum dedecere videatur, tamen eam delectatam fuisse ajunt suam
 aram sanguine humano videre conspersam quod etiam Patris factitatum esse
 legimus apud Pausaniam in Achaicis, ubi quotannis virgo & puer qui forma
 essent præstantissima, Deæ mactabantur, quo ejus iram placarent, ideo
 conceptam, quod in ipsius æde sæpius adolescens cum Sacerdote concubuis-
 set: atque illi quidem brevi morbo consumpti, impietatis poenas Dianæ de-
 dere: consequuta vero est ex læsi numinis ira summa terræ sterilitas, & mi-
 seranda hominum lues; quibus impio hoc sacrificio est obviam itum. Sed
 faciliè crediderim, inhumanum hunc Deorum placandorum morem po-
 pulis quibusdam acceptum esse referendum, ut qui natura sævi, innatam
 crudelitatem explere studerent, humanis hostiis alii atque alii Deo immo-
 landis. Atqui non obscuris argumentis Diana se hominum sanguine haud de-
 lectari significavit, cum Iphigeniæ loco, sibi jam sacrificaudæ, cervam sup-
 posuit. Quare hinc consuetudo apud veteres manavit, cervæ Dianæ immo-
 landæ: quod olim à Romanis stans temporibus servabatur: atque ideo cer-
 vorum cornua in omnibus Dianæ templis suspensa videbantur, nisi quod
 Romæ in monte Aventino, ubi & Dianæ fanumerat, bovis cornua, non
 cervi pendebant. Cujus rei eam causam Plutarchus in quæstionibus Roma-
 nis affert; quod, eum in Sabinis Antroni Coronatio bos insigni specie ac
 magnitudine nata fuisset, à vate deinde quodam monitus fuit, si quis eam
 bovem in Aventino immolasset, factum iri, ut ejus qui rem divinam fecisset,
 civitas totius Italiæ imperio potiretur: homo, re credita, ut bovem immo-
 laret, statim Romam venit: Servus interim Servio regi, clam rem omnem
 indicavit: ille è vestigio Cornelio Sacerdoti imperavit, ut Antroni, antequam
 rem divinam faceret, in Tyberi se ablueret, rite præciperet (sic enim eos
 qui litare vellent facere consueisse) Antro cupide profectus, lavit: Servius
 interim occupavit, ac Dianæ bovem immolavit, & cornua templo affixit.
 Quare urbi Romæ, cum is qui sacrificasset, Romanus esset, imperium est
 partum; indeque mos ortus, bovis cornua in vestibulo hujus templi affi-
 gendi: quod eo fortasse referri etiam potest, quod hoc animal magnum cum
 Luna cognationem habet, ut inferius dicemus: Lunam autem eandem esse,
 atque





atque Dianam, constat. Sed modo ad cervos revertamur, qui Dianæ facti sunt habitus; non veteres interdum ejus simulacra cervinis pellibus vestiebant, ut apud Pausaniam est legere, qui refert in Arcadia quoddam Dianæ extare simulacrum, cervina pelle indutum, ex cujus humeris pharetra sagittarum plena pendeat; altera manu faciem ardentem, altera vero angues duos continebat, prope canis venaticus astant. In quadam etiam Achajæ parte, ut idem refert Pausanias, Dianæ simulacrum erat, ex auro ac ebore confectum, id venatricis speciem referebat, pridie antequam anniversarium sacrum facerent, Pompei Deæ magnificentissimo apparatu transmittentur: in ea virgo quæ Sacerdotioungebatur, postrema omnium cervorum bijugo cursu vehebatur. Poetæ quoque Dianæ currum à candidissimis cervis tractum attribuunt; quemadmodum Claudianus in III. *Suslic. Paneg.* ita de ea canit;

Diana simulacrum.

Imago 15. a.

Diana currus.

Dixit, & ex templo frondosa fertur ab Alpe

Trans pelagus: cervi currus subsiere fugales.

Eam dicunt curru vectam, à velocissimis animalibus tracto, ideo, quod Luna citissimo motu suum cursum absolvat, cum omnium erronum minimum orbem sit sortita. Aliis quoque Diis currus sunt dati, ut cœlis, quibus ii præsidere dicuntur, in orbem torqueri significarentur. Deorum vero cuique sua propria sunt animalia dicata, à quibus trahantur. Interdum legitur ejus currus ab equis tractus, quorum unum nigrum, alterum Album *Eucælius lib. IV. Genealog. vult*: nam ea non solum nocte sed die videtur. Porro & Bourn bigis vehi fertur, propter Lunæ scilicet cornua Festus de hac re ita, Mulus inquit, vehiculo Lunæ adhibebatur, quod tam ea sterilis sit, quam Mulus, vel quod, ut Mulus non suo genere, sed equis creatur, sic ea solis, non suo fulgore luceat. Pausanias cum admiranda quæ in Jovis Olympii templo apud Eleos visebantur recenset dicit, ibi esse Dianam, quæ equum, ut sibi videbatur, ad cursum incitaret, et si, inquit, jumentis ferunt non equis Deam vehi, futili quadam de mulo fabula vulgata: neque quidquam aliud de ea re dicit. Prudentius libro contra Symmachum antiquos scribit sterilem Vaccam Lunæ immolavisse, bigaque sterilem Vaccarum eam vehi. Sunt qui & juvencos Lunæ currum trahere dixerunt: inter quos est Claudianus qui lib. III. de rapt. Proserp. Carerem fingit tædas de igne ætæno ad amissam filiam quærendam accendisse, sic dicens.

Equi Lunæ.

Mulus Lunæ vehiculum trahit.

Juvenco Lunæ currum trahunt.

Tum ne deficerent, tantis erroribus ignes

Semper in occiduos, in sopitosque manere

Jussit, & arceno perfudit robora succo,

Quo Phaeton irrorat equos, quo Luna juvencas

Paulinus etiam Paullino scribens in hanc sententiam sic dicit:

Jam succedentes quatitabat Luna juvencas.

Flujus

*Luna præ
est partui.*

Hujus rei eadem potest afferri, quæ superius, cum diceremus, est Mul-
lorum bigis vectaretur; nempe quia hæc animalia sterilitatem signifi-
cant: nam, ut Xenophon scribit, & quotidie fieri nos videmus, tauris viri-
lia abscinduntur, ut magis cicures, & ad terræ cultum aptiores reddantur,
cum tamen prolis procreationi non sint amplius idonei: vel hoc animal Lunæ
est sacrum propter cornuum similitudinem; nam in ejus simulacro, quod
Nympham referebat, duo brevia cornua effingebantur. Et apud Ægyptios
Lunæ bos dicabatur, cui ut Plinius lib. II. scribit, insigne in dextero latere
eandicans macula, cornibus Lunæ, crescere incipientis. Eidem etiam
semestrem bovem sacrificabant, cum filiis recens natis nomina imponerent,
septimo scilicet ab ortu die, vel decimo, secundum aliorum sententiam. Hoc
honore veteres Lunam afficiebant, forte, ut gratias agerent, quod ejus
opere foetus mature prodisset in lucem; nam Luna cum sit humida, partum
saepè celeritatem, facilioremque reddit. Quare cum mulieres parturirent,
ejus opem implorabant, eam Lucinam nuncupantes, quo cito, absque
ullo discrimine ea foetum in lucem extraheret. Sed quod mulieres in pari-
endo Dianam Lucinam invocent, hujusmodi existat fabula; ea statim atque
ex Latonæ utero emerisset, ad matrem conversa, ei ad alterum foetum e-
ducendum, opem tulit: quare olim Lucinam orabant, ut periclitantibus
mulieribus præsens adesset, quo manibus suis inclusum foetum excluderet,
quam opem ipsa matri parturienti præstitisset. Neque Diana solum, sed et-
iam Juno, ut inferius videbimus, Lucina est cognominata. Alij existima-
bant neutram ita nominandam, sed aliam quandam mulierem, quæ
usque ab Hyperboreis montibus Delum, suppetias Latonæ parturienti
latura advenit: indeque ad alias gentes ejus nomen & cultus manavit, ut ubi-
que ei templa, aræ statuæque consecrarentur, ut quæ omnium Deorum or-
tum præcessisse putaretur, cum ejus ope opus habuissent, ut in lucem e-
derentur. In quam sententiam Lycius quidam poeta, quemadmodum Pau-
sanias refert, in hymno, quem scripsit in Dianam, eam dicit, Saturno anti-
quiorem; quibusdamque nominibus eam insignit, quibus existimari possit,
eam de Parcarum numero fuisse, hæc enim longe maximam sibi partem vendi-
cant in partibus, ut suo loco dicemus. Sed anxia nimis hujus Deæ Lucinæ,
cuiusmodi ea fuerit, aut unde emerferit per investigationem aliis relicta, ad ejus
simulacra exprimenda accedamus; quæ apud Athenienses non nisi tecta vide-
bantur, ut narrat Pausanias. Ejus statua apud eosdem erat rude lignum, aut
aliquid hujusmodi, nisi quod aliquam mulieris speciem informatam habebat,
id semper erat tectum, nec ullius umquam aspectibus patuit. In quadam
Achaicæ parte templum valde vetustum hujus Deæ exstabat, ubi ligneum
simulacrum ostendebatur, sed tamen facies, manus atque pedes erant mar-
morei; cætera membra lineo velo obtegebantur; manuum altera in rectum
porrigebatur, nihil tenens; sed clavis non absurde potuisset addi. Festus
enim

enim scriptum reliquit, clavem olim solere mulieribus tradi, ut eo instrumento quo portæ patefiunt, facilis illis partus portenderetur: sed forte rem eandem Lucinæ manus aperta, ac extensa ostendebat, altera autem manus ardentem faciem præferbat; ea ratione, vel quod partus dolores igni æquenter; vel quod hæc Dea nascituris infantibus prælucet. Hujus tempora Dictamno veteres vinciebant; ea enim herba parturientibus imposita, multum prodest. Arcu armatam eam olim affingebant, eo modo acutos dolores significantes, quos mulieres in partu sentiunt. Quare M. Tullius Cicero in Orationibus contra Verrem Dianæ simulacrum describens: dicit; altum erat, magnum, veste ad talos usque contextum, facie juvenili, virginali aspectu, dextera ardentem faciem præferbat, sinistra arcum tenebat, sagittæque ex humeris pendebant. De face accensa idem scribit Pausanias, quoddam scilicet Dianæ æneum simulacrum in Arcadia sex circiter pedes altum faciem gestasse: quod eo etiam fortasse referri potest, quod ea nocte lucens, viatoribus iter commonstret; quare ibi Hegemone, hæc est, Ductrix erat cognominata; sicut & Romæ in templo, quod in Palatio sibi dicatum esset Noctiluca dicebatur. Sed & aliis multis nominibus appellabatur, de quibus postea. Pausanias, cum Cypseli Corinthiorum tyranni arcem Corinthi in Junonis templo positam describit, dicit, in eo exsculptas atque incisas esse multas imagines; quarum quædam erant aureæ, quædam eburnæ; inter quas Dianæ simulacrum videri alatum, dextera pardum ostentans, sinistra autem Leonem: cujus rei nullam se rationem afferre posse affirmat. Quare neque ego fateri dubitabo, me nescire, quid sibi id vellet. Quilibet ergo quod sibi videatur excogitet, per me licebit.

Face in Diana manibus.

Diana ob tres facies, quas illi poëta attribuerunt, Triformis, tergemina, *Diana tri-*
ac Trivia est nuncupata. Neque Diana solum his nominibus est iulignita, *formis.*
sed etiam Hecate: de qua Ovidius sic dicit;

Ora vides Hecatos; in tres vergentia partes.

Sed tamen idem amborum numen erat, quamvis nominibus inter se differrent, ut diversæ efficacitates, ac qualitates, effectusque qui ab una, eademque Dea manare credebantur, ob oculos ponerentur. Quare est in *Hecate.*
fabulis, Hecatē à patre Jove habere, ut elementis præesset; nam ἑκατόν
centum significat, quo numero Græci aliquando infinitam designant multitudinem: quia Hecate infinitas habere potestates crederetur: Luna enim legem quasi imponere elementis; cunctisque ex eis coagmentatis videtur, nam illa mutata, & hæc quoque mutantur. Aut Luna est Hecate dicta, quod in centum ei altaribus, viridi ex cespite factis veteres sacrificarent, centumque victimas immolarent, quæ ut plurimum suæ erant, atque oves: verum si sacrificium esset pro Imperatore, centum Leones aut aquilæ mactabantur. Atque ideo hoc sacrificium Hecatombæ dicebatur. Neque tamen credide-

Hecatombæ.

*Victima si-
mulata.*

*Deorum
vires ex-
osculari.*

rini, semper tot hæc animalia, quæ in sacrificiis adhibebantur, fuisse vera, sed interdum assimilata; solebant enim veteres nonnumquam ex odoratis rebus, aut alia materia animal effingere immolandum, quod non nisi magna cum difficultate inveniretur. Pauperes etiam cum pecuniam in veras victimas erogare non possent, has fictas in sacrificiis (ut est auctor Suidas) supponebant; idemque legere est apud Herodotum, cum dicit ægyptios nulli alij Deorum suam sacrificasse, nisi Lunæ, aut Baccho, aut etiam festis illis, quæ plenilunij tempore celebrassent, magnopere caventes vel a solo belluæ contactu aliis diebus à prædictis, quibus ex suis quoque carne absque religionis ullo metu comedebant: pauperes autem qui ob inopiam verum suam sibi comparare non potuissent, simulatum sacrificasse. Appianus refert Cyzicenos, quorum civitatem Proserpina a Jove dotis nomine datam jactabant; cum nigram bovem quotannis ei Deæ immolare solerent, & obsidione a Mithridate pressa, talem invenire non possent, frumentaceam effinxisse; sed dum sacrificium appararent, nigram qualem eorum ritus requirebat, ex mari per mediam hostium classem tandem in civitatem ingressam esse, & sponte ad Deæ aram ubi accessisset, à populo publica latitia esse mactatam, maxima spe concepta ex fausto illo omine, fore ut ex obsidione liberarentur: quod & brevi accidit; nam mithridates, multa in ea obsidione incommoda perpeffus, ab incepto desistere est coactus. Dido apud Virgilium postremum ante mortem sacrificium, Averni simulata aquis spargit, ubi Servius adnotat, apud veteres fuisse in more positum, in sacrificiis ea simulare, quæ nullo pacto, aut vix nancisci potuissent. Idem alibi dicit, aquam qua Iudis templum aspergebatur, non semper ex Nilo fuisse haustam, licet vulgo inde advecta diceretur. Neque vero solum simulata victimæ verarum loco his adscribebantur, qui veras sacrificare nequirent; sed manus quoque Deorum suppliciter osculari, quibus aliqua essent sacrificia peragenda, solebant quid ad aliquid immolandum obstricti, cum se id præstare non posse viderent, Deos ipsorum prompto animo inspecto, aliud sacrificium non expeturos arbitrabantur. Consuetudo etiam apud veteres erat, Deorum simulacra osculandi; ut ex Cicerone in orationibus contra Verrem intelligi potest; cum dicit Agrigenti, quod oppidum est in Sicilia, aneum fuisse Herculis simulacrum, quod os, atque mentum detrita haberet, propter frequentiam scilicet eorum, qui eo venerationis gratia accederent. Prudentius cum cultus rationem describeret, quo antiqui Solem prosequabantur, inter cetera dicit, eos equis quoque, qui Solis currum traherent, pedes fuisse osculatos. Sed jam ad Hecaten revertamur. Ea in triviis colebatur, ubi canem ei sacrificabant, inconditis verbis, ac ululatibus preces concipientes, ut Cererem ejus matrem (nam eandem Dianam, ac Proserpi-

nam

nam existimabant) imitarentur, cum filiam amissam quæreret. Mos fuit locupletum; ut singulis mensibus Lunæ sacrificarent, panesque; & alia in triviis proponerent, quæ mox ab inopibus, & egenis raperentur hæc Hecates cœna dicebatur, quemadmodum Suidas refert; qui dicit etiam, eandem interdum se horribili forma ostendere, nempe ingentis hominis, qui caput serpentis haberet. Eadem dicta, atque efficta est triformis, quod triviis scilicet præstita; alij dixerunt, atq; fortasse melius, eam ideo secundum Orpheum tria ora habere, quod Luna variis se aspectibus ostendat, quoque vires suas exserat in cœlo, ubi Luna appelletur; in terris, ubi Diana dicatur; & in penitissimis etiam inferorum locis, ubi Hecate, atque Proserpina nuncupetur: ea enim ad inferos descendere creditur, cum se nobis condit. Quæ ab Eusebio ita explicantur: Luna Hecate atque Triformis appellatur, ob varias, quas induit figuras; prout magis ad Solem accedit, vel ab eo recedit. Quare triplici est virtute prædita, quarum una est, cum primum suum lumen huc influit, ita rebus accretionem præbens: hunc vero Lunæ aspectum antiqui ostendebant, Lunæ simulacrum candidis, atque auratis vestibus induentes, accensamque faciem ei præbentes in manus. Altera vero ejus vis est, cum medium lumen habet: quod calathoadumbrabatur, quo ejus sacra forebantur: nam dum Lunæ lumen in dies majora suscipit incrementa, fructus quoque quotidie magis maturefcunt, qui ubi tempestivi effecti fuerint, ex arboribus decerpti, in calathos reconduntur. Tertius ejusdem status est, cum ad plenilunium pervenerit, qui vestibus subobscuris designatur. Lunæ quoque sicut & Apollini olim sacra erat Laurus, nam ab hoc illa lumen suscipit, ab eodemque colorem quemdam igneum, quem interdum facie præ se fert, mutuatur. Eidem papaver quoque veteres consecrarunt, ob multitudinem scilicet animorum, quos Lunæ orbem incolere stulta persuasione credebant. papaver enim sua forma civitatem refert, cum ejus caput ita incisum mœnia repræsentet, quæ intra sunt, granula multiplicia hominum multitudinem denotant. Sed non est mirum, promiscuum vulgus ita delyrasse: nam & Philosophi sunt inventi qui opinarentur, Lunæ orbem non minus atque terram ab hominibus habitari: maculasque, quæ interdum in Luna existunt, oppida, sylvas, montesque esse dicerent, qui ibi essent: sed eorum commenta Plinius redarguit, asserens illas ex humiditate, quam ex terra ad se Luna attrahit, procreari. Pausanias in Corinthiacis scribit, præ cæteris Diis in primis Hecaten coluisse Æginetas, cujus apud eos ligneum signum, à Myrone fabrefactum exstaret: hujus unicum tantum os, reliquum vero corpus uti truncus: nam primus Alcamenes Atheniensibus triplex fecit junctis corporibus, Hecates signum, quam Epipyrgidiam illi appellabant. Trium capitum, quibus Hecate

prædita erat, dexterum erat equinum, sinistrum canis, medium rusticani hominis, sed alii volunt, esse apri: quod forte magis cum Lunæ natura congruit, quæ, ut dicebamus, eadem est atque Diana, quatenus in terras vires suas exferit: aper vero optime in Dianam quadrat, hæc namque bellua semper in silvis degit: equinum caput ejus velocitati respondet, cum brevi temporis spatio summa cum velocitate suum cursum absolvat: canis confirmat id quod de ea dicebamus, cum nobis sese condit, vocari scilicet Proserpinam: inferorum enim Deo canis est sacer, cujus rei amplam nobis fidem facit Cerberus ille poëtarum fabulis ita celebratus. Prudentius, cum in veterum superstitiones invehitur, pro quibus asserendis Symmachus tanquam pro aris, & focis certat, ita de Luna dicit.

Et regnare simul caloque, Ercoque putatur:

Nunc bijugas frenare boves, nunc sæva sororum

Agmina vipereo superis immittere flagro:

Nunc etiam volucres caprearum in terga sagittas

Spargere, terque suas eadem variare figuras.

Denique cum Luna est, sublustri splendet amictu:

Cum succincta jacit calamos, latonia virgo est:

Cum subnixæ sedet solio, Plutonia conjux,

Imperitat Furiis, & dicitur jura Megea,

Si verum quaris, Trivia sub nomine Damon.

Tartareus colitur,

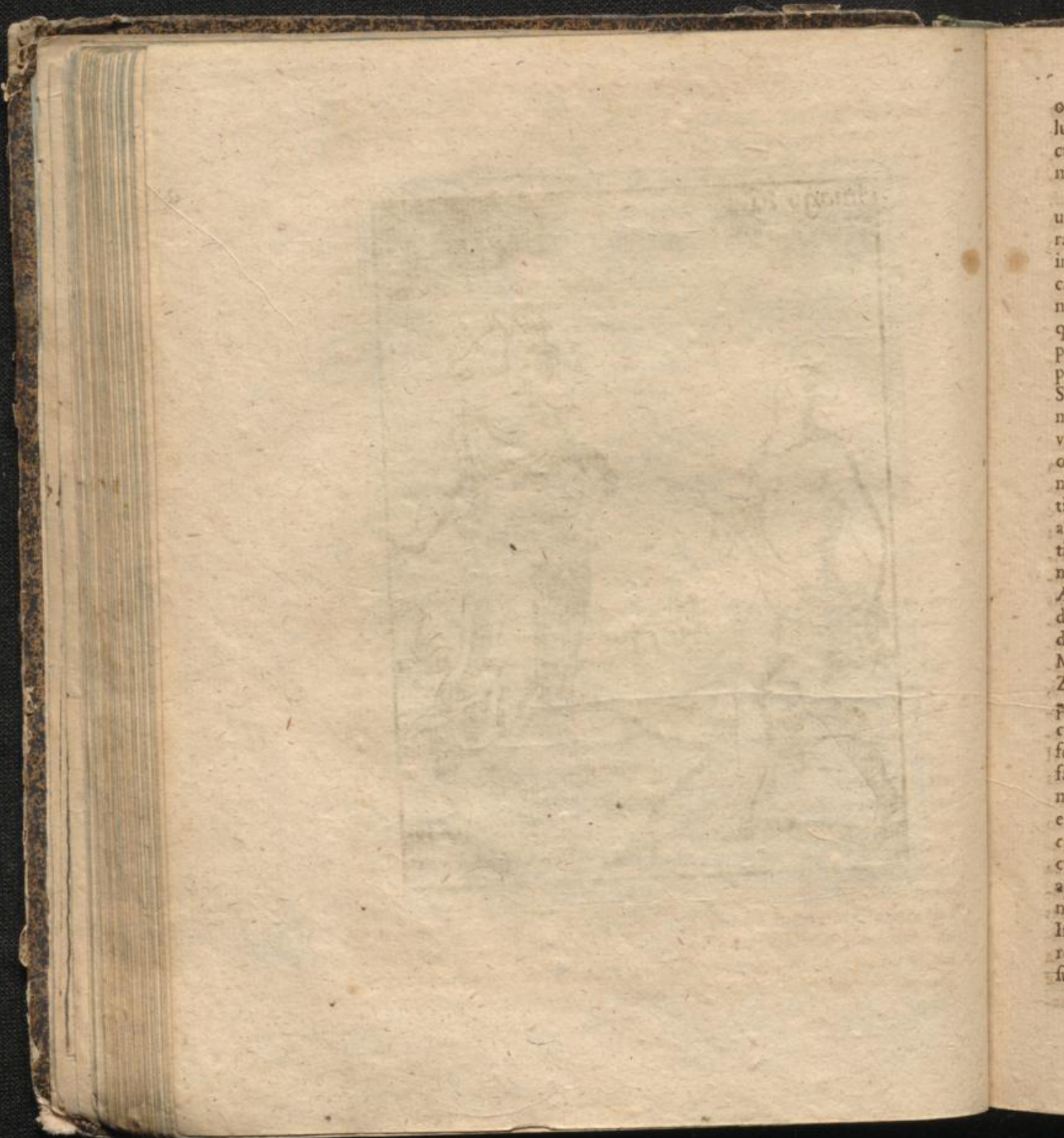
Porphyrus, quemadmodum Theodoretus Cyrensis Antistes refert, cum de cacodæmonibus scriberet, inter cætera dicit, Hecaten inferni veluti Reginam pro suo imperio, dæmonum aliquos in aerem ablegasse, alios in aquam, multos quoque in terram. Dixerunt præterea antiqui, Hecatem iis, qui maximo aliquo mœrore opprimerentur, spectrum quoddam immittere læpe solitam, quod subinde in alias, atque alias formas mutaretur, ut Suidas ex Aristophane refert, id scilicet visum interdum se bovem, alias mulum, nonnumquam formosissimam quoque mulierem, neque raro canem ostendisse: Quare Empusa appellabatur, quod uno pede incederet; alii ejus sunt opinionis, ut existiment, Hecatem ipsam eas formas induere, atque meridie sese videndam præbere; cum videlicet quibusdam ritibus manes exparentur. Quare in proverbium abiit, ut cum vellent eos denotare, qui varii essent, nunquamque eodem perseverarent statu, quique quales tandem essent, non aperient, eos dicerent, Empusa mutabiliores: Lucianusque de saltationibus loquens, videbis inquit, saltatores eodem in tempore luto in aliam transmutari speciem, atque ipsum referre Protheum, quin & Empusam quæ sese in innumerabiles vertit formas. De alia quoque Lunæ imagine narrat Eusebius, quæ visebatur Apollinopoli, quod erat Ægypti oppi-

Imago. 16. a.

ani
ara
er-
que
un
nis
ili-
lam
en-
ym-

m de
legi-
uam,
qui
re se-
uidas
lum,
sten-
ejus
atque
nanes
, qui
ndem
isque
re lu-
in &
Luna
gypti
oppi-





oppidum; Homo erat albus, cujus caput erat accipitris: ejus candor innuebat, lunam non sua luce, sed alterius lucere, hoc est solis quam accipiter adumbrat, cum sit avis soli facer, ut superius dicebamus, cum de Sole Imaginibus egimus.

De Iside apud veteres legitur, Ægyptios eam nigris vestibus induisse: ut Lunam, quæ pro Iside capitur ostenderent, per se opacam atque obscuram esse. Ejus statua Mulierem referebat, quæ duo cornua vaccæ instar in capite haberet, quare, ut scribit Herodotus, Ægyptiis nefas erat, Vaccas immolare, licet boves atque vitulos quo minus mactarent nulla religione impedirentur, cum Isis in Vaccam mutata fuisse dicatur à Jove, postquam cum ea concubisset, ne Juno, re cognita de ea pœnas caperet, hæc apud Græcos Jo dicebatur, sed ubi in Ægyptum esset delata, Isis vocari cepit. Effingebaturque dextera sistrum tenens, sinistra situlam: quare ut Servius refert Ægypti genius est credita, ut per ejus simulacrum illius regionis natura adumbraretur, nam per sistrum, Nili accessum significabat, cum universam Ægyptum inundat; per situlam omnium Ægypti lacunarum fluentiam ostendebat. Alii, ut Macrobius & Servius narrant, eam esse terram existimant, vel rerum naturam Soli subjacentem. Hincque est, quod continuatis uberibus corpus Deæ omne densetur, quia vel terræ, vel rerum naturæ

*Isis.**Natura.**Vultur naturæ symbolum.*

alimento nutritur universitas: Atque ita etiam naturæ Imago est ab antiquis expressa. Sane hujusmodi simulacrum repertum Romæ fuit. Sub Leone X. Pontifice maximo. In Numismate Hadriani hæc eadem effigies videtur. Ægyptii, cum naturam vellent innuere suis Hieroglyphicis litteris, Vulturem

Sum, & idoneum ad navigationem redditum; mei mihi sacerdotes naviculam sacrificabunt, qua meum transitum in memoriam reducant: quo fortasse Suevi Germanorum populi spectarunt, qui testibus Tacito, atque Alexandro Neapolitano, Liburnam navem divino cultu prosequerantur, hanc veram Idis imaginem esse sibi persuadentes. Sed Aegyptii, ut Aelianus refert, ejus tempora serpente cingebant: idem apud Valerium Flaccum quoque legitur, qui & sistrum ei in manus tradit. Ovidius, cum in lib. Metamorph. eam fingit Theletusa in somnis visam, ita describit:

*Inaebis ante thorum, pompa comitata sacrorum
Aut stetit, aut visa est: inerat lunaria fronti
Cornua cum spicis, nitido fulgentibus auro,
Et regale decus, cum qua latrator Anubis,
Sanctaque Bubastis, variisque coloribus Apis:
Quique premit vocem, digitoque silentia suadet:
Sistraque erant, numquamque satis quasitus Osiris,
Plenaque somniferis serpens peregrina venenis.*

Apuleius quoque secundum quietem se eandem vidisse testatur, cum esset Asinus; atque iis coloribus depingit, ut manifeste Lunam innui pateat, quam Aegyptii hujusmodi rerum involucris venerabantur. Quare & Martianus Capella, suam Philologiam, Lunæ orbem ingressam, multa ibi sinistra, Cereris faces, Dianæ arcum, Cybeles timpana, illamque figuram triformem vidisse dicit. Sed ad Apuleium revertamur, qui in XII. lib. de Asino aureo scribit, eam sibi dormienti pelago medio venerandos etiam Diis vultus attollentem esse visam (nam Poetae fingunt, Solem, Lunam, cæteraque astra cum occidunt, in oceanum se immergere, ex eoque cum oriuntur, emergere) atque de hinc paulatim toto corpore pellucidum simulacrum, excusso pelago, ante se constitisse. Ei jamprimum crines uberrimi, proluxique, & sensim intorti per divina colla passim dispersi, molliter defuebant, corona multi formis variis floribus sublimem distinxerat verticem; cujus media quidem super frontem plenam rotunditas in modum speculi vel immo argumentum Lunæ, candidum lumen emicabat, dextra laeva;que; fultis insurgentium viperarum cohibita, spicis etiam cerealibus, de super porrectis multicolor bysso tenui pertexta, nunc albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, rosæo rubore flammida, & quæ longe, longeque; cujusvis consistebat obtutum, palla nigerrima splendescens, auro nitore, quæ circum circa remeans, & sub dextrum latus ad humerum laevum recurrens, umbonis vicem, dejecta parte lacinia, multiplici contabulatione dependula ad ultimas oras, modulis fimbriarum decoriter confluctuabat per intectam extremitatem; & in ipsa ejus planicie stellæ dispersæ corruscabant, eorumque media semestris luna flammæos spirabat ignes. Quæ tamen insignis illius pallæ perflue-

perfluebat ambitus, individuo nexu corona totis floribus, totisque constructa pomis, adhaerebat. Jam gestamina longe diversa: nam dextra quidem ferebat arcum crepitaculum, cuius per angustam laminam, in modum balthai recurvatam, trajecta media pauca virgula, crispante brachio tergeminos jactus reddebant argutum sonum: lava vero cymbium dependebat aureum: cuius ansula, qua parte conspicua est infurgebat aspis, caput extolens arduum, cervicibus late tumescentibus: pedes ambrosios tegebant solea, palmae victricis foliis intexta. Ita Apuleius nobis Isidem adumbrat: cui non injuria albam vestem, luteam, atque rubram attribuit; quod Luna scilicet colorem subinde mutat: ex quo multi tempus quale sit futurum praesagiunt: nam rubor ventos, nigror pluvias, candor serenitatem portendit: quem admodum Virgilius lib. 1. Georg. dicit;

*Luna revertentes quamprimum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprehenderit aera cornu,
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
At si virginium suffuderit ore ruborem
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phoebe.
Sin ortu in quarto (namque is certissimus auctor)
Pura, nec obtusis per caelum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui nascetur ab illo,
Exactum ad mensem pluvia, ventisque carebunt.*

Vestis autem tota nigra significat, ut saepius est à nobis dictum, non sua, sed aliena luce lucere. Nonnulli opinantur, sistrum ad antiquorum morem respicere, qui nocte sub dio aeneis, ac ferreis vasis maximum strepitum edebant tempore defectus Lunae, ita existimante se Lunae laboribus consulere posse, nam eclipseos causam ignorant, quae est terrae inter Solem, atque Lunam oppositus, eam veneficorum carminibus vim pati dicebant: nam erant, qui se suis veneficiis vel Lunam è caelo deducere posse jactarent; ut Virgilius in Pharmaceutria dicit:

Carmina vel caelo possunt deducere Lunam.

De moeda legitur (si credere fas est) eam vel invitam Lunam è caelo in terram compulsisse. Lucanus, cum de Thessalis veneficis loquitur, eos asserit primos, qui vim stellis intulerint, Lunamque nigram effecerint, cum maxime lucida esse deberet, eandemque in terras pertractam, ea facere cogere, quae eis libuissent. Apud Apuleium quaedam venefica se maxima quae mala Divis in rogare, ac stellis pro sua libidine lumen adimere posse gloriatur: vis enim illorum carminum, non solum contra Lunam valere existimabatur, sed etiam contra Solem, stellas universas, & vel contra Deos ipsos tam superos, quam inferos: quibus in suis execrandis sacris, postquam multa impiissima patrasent, minari solebant, ut Porphyrius ad quemdam Aegyptium Sa-

cerdotem scribit, ita Theodorito referente, se cœlum diffracturos, ut illi fortasse præcipites huc darentur, arcanaque Isidis publicaturos, Charontem etiam coacturos, ne animas amplius transuehat; itemque Osiridis membra Typhoni dilanianda, ac passim spargenda præbituros aliasque plures insanas minas addebant contra eum Deum, quem ad sibi parendum compelle restudebant. Fortasse huc refertur, quod apud Ovidium de Fauno, & Pico, montis Aventini numinibus legitur, eos scilicet Jovem carminibus è cœlis in terras attraxisse, ut sibi ad interrogata responderet. Hanc nefariam artem Romani maximis pœnis insectabantur; cujus apud eos Apuleius factus reus, vix ex eorum manibus evasit. In eadem omnium peritissimi Thessali sunt existimati; nam (ut legere est apud Suidam) illac Medea iter faciens, suorum beneficiorum calathum effudit. Quare, cum Poetæ preces ad Lunam concipiunt, (sive Lunam illam, sive Dianam, sive Hecatē, sive alio hujusmodi nomine appellent, eodem tendit) ut eam suis votis facilem reddant, eidem lumen purum, atque nulla labe contaminatum optant, utque Thessali suis eam carminibus, è cœlo non deducant, ut Phædix nutrix apud Senecam in Hippolyto facit, ita dicens;

*O magna silvas inter, & lucos Dea,
Clarumque cœli sidus, & noctis decus,
Cujus relucet mundus alterna face,
Hecate triformis, en ades, cœptis favens.*

Ac paulo post subjicit;

*Sicte lucidi vultus ferant,
Et nuberrupta, cornibus puris eas;
Sic te regentem fræna nocturni aetheris,
Detrahere numquam Thessali cantus queant,
Nullusque de te gloriam pastor ferat.*

Endymion. Id ea ratione dicit, quod in fabulis existat, Lunam Endymionis pastoris amore captam, eum quodam in monte seorsim sopivisse, ut liberius ejus oculis frueretur; quod ideo est fictum, quoniam Endymion, ut Plinius lib. 11. tradit, primus hominum Lunæ cursum invenerit: Alexander quoque Aphrodisæus in problematibus, Endymionem, inquit, rerum cœlestium apprime studiosum fuisse, maximamque diligentiam in eo adhibuisse, ut Lunæ cursum causamque cur subinde aspectum mutet, pervestigaret; quia vero interdiu dormiret, noctu autem vigilaret. Lunæ amoribus indulgere esse dictum. Idem fortasse Thessalis hominibus accommodari posset, qui cum toti essent in Lunæ natura indaganda, existimati postea sunt, eam cœlo deducere, tunc scilicet cum ea luminis defectam pateretur: Nam stultum vulgus tunc eam ex Thessalorum carminibus laborare putabant: cujus laboribus ut consulerent, maximos sonitus edebant, quibus ejus dolores magnopere

illi
em
m-
in-
elle
&
is è
am
fa-
nes-
ens,
Lu-
e a-
lem
ut-
trix



is a-
s of-
s lib.
oque
n ap-
una
a ve-
e esse
i cum
o de-
altum
us la-
s ma-
opere

Imago. 17



opere mitigari arbitrabantur, perinde atque ut & plinius scribit, strepitus illi arminum murmur impedirent, quominus ad Lunæ aures perveniret: ideoque nihil illi posset officere. Quare Propertius asserit, Lunam carminibus è curru deturbatum iri, nisi resonantiæ ara succurerent: & Juvenalis cum de quaquam loquacissima muliere loqueretur, dicit, nihil jam amplius opus esse strepitum æneis vasculis edere, cum ea sola sua loquacitate tantum ob strepat, ut luna a Veneficiis tueri queat. Sistrum in Isis manu secundum quorundam sententiam Lunæ sonum significat, quem reddit dum cælestes orbés ambit, hoc non solum æneum sed & argenteum atque aureum solebant efficere, ut Apuleius inquit, cum dum Isis mysteriis loquatur. In hoc quemadmodum cælius Calcagninus refert, quatuor facies erant extrinsecus exscultæ, quæ poterant in orbem torqueri; hæc inferiorem hunc orbem sub Luna existentem designabant: in quo res cunctæ ex quatuor alimentis concretæ, ortui atque interitu sunt obnoxia. Intrinsecus in extrema parte selem humana facie incidebant, duo quoque capita visebantur, quæ sub prædictis quatuor movebantur, harum una Isidem referebat, altera Nepheliam, quæ rerum procreationem atque interitum innuebant, ex elementorum mutatione proficiscentem. Felis Lunæ erat Symbolum, nam, quemadmodum Fabulis fictum est, ab Ovidioque refertur cum Dij fuga è Typhonis furore in Ægyptum evasissent, neque ibi se admodum tuto degere posse putarent, alij aliorum animalium formas induerunt Dianaque in selem se convertit, cum animal hoc sit sane quam varium, quòdque noctu cernat, cuique oculi sub inde mutantur, luce aut imminuta, prout Luna crescit aut decrescit, hunc facie humana figurabant, ut lunæ motum non temere fieri, sed superiori quadam mente regi ostenderent, hujusmodi arcana erant sistri significationes tantum à veteribus in Isis sacris celebrati: quod Apuleius ut superius memoravimus, ei in manus tradidit de Vasculo quod sinistra gestat, potest etiam, præter ea quæ attingimus dici, eo tumentium aquarum, quæ ex Lunæ humiditate incrementum habent, motum significari, quamobrem fluxionem atque refluxionem maris, nonnulli in Lunam crescentem & decrescientem detulerunt, sed ex Lunæ imaginibus non solum plurima quæ ad rerum naturalium cognitionem pertinent, discere possumus: verum quod magis est Operæ pretium, ex ejusdem contemplatione multa hauriamus licet, quæ moribus conformandis inserviant. Atque diligenter animadvertamus quæ de eare D. Ambrosius scripsit, qui ex Lunæ lumine, quod subinde mutatur, nobis rerum humanarum incertum, ac fluxum statum ponit ob oculos, monetque, ne caducis his, quæ statim effluant, nitamur. Proptereaque aliqui senserunt olim patricos Romanos calceis lunulas affixas habuisse, ut eas intuentes rerum harum instabilitatis commonefierent; idque ne prosperis rerum suc-

Imago, 17. 4.

Sistrum

cessibus tumescerent: divitiæ namque, ac cætera, quæ a mortaliibus tantâ fiunt, Lunæ conferri possunt, quæ alias tota est lucida; alias tantum de suo splendore imminuit, et vix cernatur; alias etiam totum amisit, ut nunquam extare videatur: ita & illa interdum maximam sui præbent intuentibus admirationem, quæ mox elapsa, hominem antea clarissimum, destituant, omnibusque despiciatissimum reddant. Sed postquam in hanc tractationem delapsi sumus, eam continuemus, cum nihil de Luna dicendum super sit. Hunc lunularum morem sunt qui in Arcades referant; qui se omnium Græcorum antiquissimos, atque nobilissimos jactabant; nam se ante Lunæ procreationem existisse volebant: in quam opinionem devenerant, quod Arcadia in Peloponnesi medio esset, si longitudinem spectes, universamque Græciam altitudine superaret, aliisque esset montibus referta. Quare diluvii tempore soli Arcades feruntur evasisse, cum se ad montium vertices recepissent. Ibi degentes, quoad æquæ decrevissent: tum autem ex cavernis emergentes, Lunamque cernentes, tamquam veteri una cum cæteris rebus abolita, recens aliam natam sibi persuasisse: hincque occasione sumpta, se omnium antiquissimos, ac nobilissimos esse jactitabant, quandoquidem vel ipsam Lunam tempore anteverterent. Fieri igitur potest, ut & Romani lunulis se insignirent, ut id scilicet eorum nobilitatis esset argumentum. Athenienses quoque, cum se omnium hominum antiquissimos & terræ ortos probare vellent, aureas cicadas variis modis capillis: & plicatas ferebant: cujus rei testis est Suidas, Athenæus autem hoc ad Athenicium delicias refert, ubi adolescentes frontem cicadis aureis redimire solebant.

DE JOVE.

TANTUM sibi Jupiter apud veteres gloriæ peperit, post Saturnum parentem è cælo in terras deturbatum, ut, quemadmodum in fabulis extat, Deorum maximus apud omnes fuerit habitus. Quare passim ei templa, æræ statuæque ponebantur; ab universis Rex mundi Dominus vocari cepit, perinde atque omnia sua potestate contineret. Eundem Optimum, Maximum appellarunt; cum ejus bonitas per cuncta dividi, omnibus prodesse, nihil prætermittere, suæ beneficentiæ expers putaretur; neque solum benefacere vellet, sed & maxime omnium posset; cum ita potentia polleret, ut nihil esset, quod sub ejus potestatem non caderet. Itaque apud Latinos Jupiter à juvando nomen habet, sicut apud Græcos ἀπὸ τοῦ ζῆν, quod est à vivendo, eo quod cunctis rebus vitam suppeditare crederetur. Qua propter non injuria Platonici eum pro mundi anima, quaqua permeante posuerunt. Fuerunt etiam qui existimarent, eum divinam mentem esse, quæ hæc rerum universitatem procreavit, procreatamque summa eam providentia administrat; quem omnes Deum appellamus. De hoc Jamblichus in libro de mysteriis Ægyptiorum loquens, ita fere dicit; quandoquidem Deus inter universa eminet, suumque splendorem tamquam ab omnibus separatus emittit, at-

unde
1807.